

บทที่ 1

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

มนุษย์เราอยู่ในสภาพแวดล้อมของสัญลักษณ์ที่มีการเรียนรู้ร่วมกัน และมีพฤติกรรมไปตามความหมายอันเกิดจากสภาพแวดล้อมนั้น ๆ ในยุคแรก ๆ โลกของสัญลักษณ์ คือ สิ่งที่เราเรียกว่าศาสนานั้นเป็นองค์การที่มีบทบาทในการควบคุมและให้สังคมแก่บุคคลที่เข้ามาอยู่ร่วมกันให้เกิดความเป็นระเบียบเรียบร้อย ต่อมาองค์การที่เข้ามารับหน้าที่นี้ก็เปลี่ยนแปลงไปตามสังคมที่พัฒนามากขึ้น คือ มีลักษณะวิชาชีพการเป็นสังคมอุตสาหกรรม การรวมอำนาจ เข้าสู่ศูนย์กลาง และลักษณะเฉพาะทางมากขึ้น การศึกษาจากแบบดั้งเดิมและเป็นทางการก็ปรับเปลี่ยนเข้าสู่ระบบสื่อสารมวลชน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง โทรทัศน์ซึ่งเป็นสื่อมวลชนประเภทหนึ่งที่มีการใช้กันอย่างแพร่หลายและกว้างขวาง เนื่องจากเมื่อเปรียบเทียบความแตกต่างระหว่างโทรทัศน์กับสื่ออื่น ๆ แล้วพบข้อได้เปรียบหลายประการ คือ เมื่อเทียบกับหนังสือพิมพ์ โทรทัศน์ไม่ต้องการการรู้หนังสือ หรือเมื่อเทียบกับภาพยนตร์ โทรทัศน์ก็ไม่ต้องเสียค่าเข้าชมและมีตลอดวัน นอกจากนี้โทรทัศน์ยังได้เปรียบวิद्यุในแง่ของการมีทั้งภาพและเสียง และสามารถเข้าถึงผู้รับโดยตรงถึงที่พักอาศัยเลยทีเดียว ในส่วนของสื่อโทรทัศน์เองก็นับได้ว่า เป็นระบบที่เป็นศูนย์กลางของการเล่าเรื่องไม่ว่าจะเป็นละคร ข่าว ธุรกิจการอื่น และอื่น ๆ ที่ถ่ายทอดออกสู่สายตาของผู้รับแทบทุกครัวเรือนมนุษย์ทุกวันนี้จึงเกิดมาและใช้ชีวิตท่ามกลางสิ่งแวดล้อมที่เป็นสัญลักษณ์ของโทรทัศน์ จนอาจจะกล่าวได้ว่า โทรทัศน์เป็นองค์การที่ทำให้เกิดความเชื่อมโยง ปลุกฝัง และรักษาไว้ซึ่งวัฒนธรรม รวมทั้งเป็นสื่อที่ช่วยในกระบวนการสังคมกรรม ให้คนในสังคมมีมาตรฐาน และความประพฤติที่เป็นไปในทางเดียวกันอีกด้วย (White 1983 : 286)

นอกเหนือจากบทบาทในทางวัฒนธรรมแล้ว โทรทัศน์ยังมีบทบาทหรืออิทธิพลต่อทัศนคติและพฤติกรรมของมนุษย์อยู่ไม่น้อยตามที่เกอร์บเนอร์ (Gerbner 1976 : 175-176) ได้สรุปไว้ว่า โทรทัศน์ประกอบด้วยสัญลักษณ์ที่ปลุกฝังการรับรู้ความเป็นจริงทางสังคม คือ ใ้ทั้งการรับรู้ในเรื่องพื้นฐาน ที่มีผลต่อพฤติกรรมต่าง ๆ และการขัดเกลาทางสังคมอย่างกว้าง ๆ

ในอีกแง่มุมหนึ่ง โทรทัศน์ก็ยังมิบทบาทที่สำคัญอีกประการหนึ่ง โดยเฉพาะในสังคมที่ปกครองด้วยระบอบประชาธิปไตย นั่นคือ การเป็นองค์การที่เป็นสื่อกลางส่งผ่านข่าวสาร ข้อมูล กฎ ระเบียบต่าง ๆ ระหว่างผู้ปกครองกับผู้อยู่ใต้ปกครอง ด้วยเหตุที่ว่าในสังคมอุตสาหกรรมซึ่งกำลังจะกลายเป็นสังคมข่าวสารนั้น ระบบสังคมมีความซับซ้อนมากขึ้น ระบบราชการเจริญเติบโตก้าวหน้าพร้อม ๆ กับที่ระยะทางระหว่างผู้นำกับประชาชนก็ห่างไกลกันมากขึ้น สื่อมวลชนในยุคปัจจุบันจึงได้เข้ามามีบทบาทในฐานะเป็นสื่อกลางที่ทำให้เกิดกระบวนการไหลของข่าวสาร 2 ทิศทาง คือ จากประชาชนสู่รัฐ และจากรัฐสู่ประชาชน รวมทั้งมีบทบาทในการตรวจสอบและคง

ไว้ซึ่งอำนาจทางการเมือง เพราะถ้าประชาชนไม่มีความรู้ทางสังคมและการเมืองเพียงพอ ก็จะไม่สามารถเข้าไปมีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการตัดสินใจของรัฐ ทำให้รัฐบาลทำงานง่ายขึ้นและอาจมีการปิดบังและบิดเบือนข้อมูลเสมอ ๆ โดยที่ประชาชนไม่สามารถตีความให้แตกต่างจากที่รัฐบาลบ่อนให้และไม่สามารถเชื่อมโยงข่าวสารข้อมูลทางการเมืองในฐานะที่เป็นองค์การที่ให้การสนับสนุนต่อพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์เพื่อให้เกิดการแข่งขันทางการเมืองตามแนวคิดพหุนิยม อย่างไรก็ตามในปัจจุบันพบว่าแนวความคิดนี้ลดความสำคัญลง เนื่องจากหนังสือพิมพ์ที่เป็นของพรรคการเมืองและกลุ่มผลประโยชน์ลดน้อยลง แนวโน้มของการใช้สื่อโทรทัศน์ในทางการเมืองจึงได้รับความสนใจมากขึ้นทั้งในทางปฏิบัติและการศึกษา ทั้งนี้เนื่องจากคุณสมบัติของสื่อเองที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อความเชื่อและทัศนคติในทางการเมืองของผู้รับดังต่อไปนี้คือ (Lang 1987 : 26)

- โทรทัศน์เสนอภาพเหตุการณ์ หรือบุคคล ในลักษณะ ใกล้ชิด (Close-Up) ทำให้ผู้รับเกิดความคุ้นเคยกับกิจกรรมทางการเมืองและบุคคล
- โทรทัศน์ให้ทั้งภาพและเสียงที่มีชีวิตชีวา ทำให้ผู้รับเกิดความรู้สึกเหมือนอยู่ในเหตุการณ์ และมีส่วนร่วมในกิจการสาธารณะนั้นด้วย
- จากคุณสมบัติของ โทรทัศน์ ผู้รับสามารถมองเห็นภาพด้วยตา และได้ยินเสียงด้วยหูของตนเองและเป็นที่ยอมรับว่า ภาพนั้นไม่โกหก ผู้รับจึงมักจะเชื่อ ในสิ่งที่โทรทัศน์นำเสนอ
- การดูโทรทัศน์ในบางครั้งอาจจะดีกว่า ไปอยู่ในเหตุการณ์ เพราะเห็นภาพได้ละเอียด และสมบูรณ์มากกว่า

ดังนั้นจากการเล่นบทบาทของสื่อโทรทัศน์ในแง่มุมต่าง ๆ ทั้งด้านวัฒนธรรม การสร้างภาพความเป็นจริงทางสังคม และที่สำคัญคือ ทางการเมืองได้ทำให้ทุกฝ่ายเห็นถึงความสำคัญและอิทธิพลของสื่อประเภทนี้ โดยเฉพาะกลุ่มบุคคลที่เป็นผู้นำ ประกอบกับโครงสร้างของระบบกระจายเสียงที่เป็นเจ้าของสื่อโทรทัศน์ด้วยก็ได้หันมาให้ความสนใจกับการใช้สื่อโทรทัศน์ สนับสนุนนโยบายและกิจกรรมของกลุ่มมากขึ้นกว่าเดิมเป็นการสร้างความชอบธรรมให้เกิดขึ้น ดังจะเห็นได้จากการใช้โทรทัศน์ในการรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งประธานาธิบดีของสหรัฐอเมริกาตั้งแต่ปี 1950 เป็นต้นมา

สำหรับประเทศไทยนั้น ระบบการกระจายเสียงถูกนำเข้ามาและแพร่หลายในหมู่ชนชั้นนำก่อนจะกระจายไปทั่ว และเนื่องจากโทรทัศน์เป็นเสมือนทรัพยากรธรรมชาติอันสาธารณชนพึงได้ ประโยชน์ร่วมกัน และอิทธิพลของโทรทัศน์ในด้านต่าง ๆ ทำให้รัฐบาลต้องเข้ามาควบคุมทั้งเรื่องของการจัดสรรคลื่น ไฟฟ้าและเนื้อหาของรายการ โดยลักษณะ โครงสร้างกรรมสิทธิ์และการควบคุมโดยกฎหมาย โดยรัฐจะเป็นเจ้าของกิจการทั้งหมด แต่ในระดับดำเนินการจัดการจะแตกต่างกัน แบ่งออกได้เป็น 4 ลักษณะ คือ (สายทิพย์ สุคติพันธ์ 2531 : 107-108)

- 1) รัฐเป็นเจ้าของและดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ของหน่วยราชการนั้น ๆ รายได้หลักมาจากโฆษณาสินค้า สถานที่ที่ดำเนินการแบบนี้ได้แก่ สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 และสถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทยของกรมประชาสัมพันธ์ในส่วนภูมิภาค
- 2) รัฐวิสาหกิจเป็นเจ้าของสถานี และดำเนินการโดยเจ้าหน้าที่ขององค์กรนั้น โดยรายได้หลักมาจากธุรกิจโฆษณา ได้แก่ สถานีโทรทัศน์ช่อง 9 อสมท.
- 3) บริษัทเอกชนเช่าช่วงสถานีของราชการ และวิสาหกิจไปดำเนินการในระยะเวลาที่กำหนด ได้แก่ สถานีโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7 และสถานีโทรทัศน์ไทยทีวีสีช่อง 3
- 4) รัฐเป็นเจ้าของโดยตรง และดำเนินการโดยงบประมาณแผ่นดินทั้งหมด ไม่มีเวลาการโฆษณาสินค้า ใช้เป็นสถานีโทรทัศน์เพื่อการศึกษา ได้แก่ สถานีโทรทัศน์แห่งประเทศไทย ช่อง 11

นอกจากรัฐบาลเป็นเจ้าของกิจการสื่อโทรทัศน์โดยโครงสร้างกรรมสิทธิ์แล้ว รัฐยังใช้กฎหมายและระเบียบควบคุมกิจการวิทยุโทรทัศน์อีกหลายฉบับ ซึ่งสามารถจัดประเภทได้ดังนี้

- กฎหมายเกี่ยวกับวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ได้แก่ พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ 2498 และพระราชบัญญัติวิทยุ-โทรทัศน์ 2502
- ระเบียบคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียง และวิทยุโทรทัศน์ ได้แก่ ระเบียบว่าด้วยวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ 2518
- คำสั่งของคณะกรรมการปกครองแผ่นดิน ได้แก่ คำสั่งของคณะกรรมการปกครองแผ่นดิน ฉบับที่ 15 และฉบับที่ 17

นอกจากกฎหมายและระเบียบซึ่งเปรียบเทียบเสมือนแม่บทแล้ว ยังมีหนังสือเวียนและมติที่ประชุมของคณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ซึ่งเป็นหน่วยงานที่มีอำนาจในการควบคุม ลงโทษ และวางกฎระเบียบในการดำเนินงานทุกด้านให้ไว้เป็นหลักในการปฏิบัติค่อนข้างมาก ซึ่งตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับโทรทัศน์ เช่น หนังสือเวียนที่ 30 เรื่องการถ่ายทอดหรือเสนอรายการของรัฐบาลเป็นการพิเศษ หนังสือเวียน 21 เรื่องขอให้งวดชั้นการเสนอภาพยนตร์และการโฆษณาทางโทรทัศน์ และหนังสือเวียนที่ 46 เรื่องการโฆษณาทางวิทยุโทรทัศน์ เป็นต้น

ดังนั้น จากลักษณะ โครงสร้างกรรมสิทธิ์และกฎหมายที่ออกมาควบคุมการดำเนินงาน และเนื้อหาของรายการ เราจึงพบว่าระบบการกระจายเสียงของไทยมีลักษณะที่ถูกควบคุมให้เป็นสื่อสนองนโยบายของรัฐ และรักษาเสถียรภาพของรัฐบาลตลอดมา แม้ว่าในปัจจุบันถ้าพิจารณาเนื้อหาของรายการโทรทัศน์แล้วจะพบว่า เป็นรายการบันเทิงที่แข่งขันกันด้านการค้า และธุรกิจโฆษณาเป็นหลัก จากการที่รัฐเปิดโอกาสให้เอกชนเข้ามามีบทบาทในการกำหนด

เนื้อหาและรูปแบบรายการโดยวิธีการ "ซื้อเวลา" มาดำเนินการเองก็ตาม แต่โทรทัศน์ก็ยังถูกควบคุมและใช้เป็นเครื่องมือของกลุ่มผลประโยชน์กลุ่มต่าง ๆ เพื่อช่วงชิงการสนับสนุนจากประชาชนอยู่ดี โดยเฉพาะในช่วงที่เกิดความขัดแย้ง หรือวิกฤตการณ์ทางการเมือง ซึ่งตรงกับสมมติฐานแบบเศรษฐศาสตร์การเมืองมาร์กซิสต์ที่ว่า "สื่อมวลชนเป็นของใครก็รับใช้ประโยชน์ของคนกลุ่มนั้น" ตัวอย่างเช่น ในการปราบปราม 6 ตุลาคม 2519 คณะทหารสามารถใช้สื่อมวลชนกระจายเสียงเข้าถึงผู้รับสารได้อย่างกว้างขวางในเวลาอันรวดเร็ว ในขณะที่กลุ่มพลังต่อต้านสามารถใช้สื่อระหว่างบุคคล หรือสื่อสิ่งพิมพ์บางฉบับซึ่งให้ผลในขอบเขตที่จำกัดกว่า (สายทิพย์ สุคติพันธ์ : 110) หรือ ตั้งแต่สมัยรัฐบาลพลเอกเกรียงศักดิ์ ชมะนันทน์สมัยแรก ก็ได้เริ่มให้มีการถ่ายทอดรายการสำคัญของรัฐบาล ไปทางสถานีวิทยุโทรทัศน์ทุกช่องพร้อม ๆ กับรายการทางวิทยุกระจายเสียงด้วย หรือ ในกรณีของพลเอกอาทิตย์ กำลังเอก ผู้บัญชาการทหารบก ในขณะนั้น ได้ใช้สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 5 และช่อง 7 ซึ่งเป็นสถานีที่อยู่ภายใต้การดูแลและดำเนินการของทหาร เป็นเครื่องมือในการตอบโต้รัฐบาลพลเอกเปรม ติณสูลานนท์ ที่ได้ใช้สถานีวิทยุโทรทัศน์ช่อง 3 และช่อง 9 ส่วนกระแสของกองทัพในเรื่องการลดค่าเงินบาทในปี 2527 เหตุการณ์ทางการเมืองเหล่านี้ส่งผลให้รัฐบาลเห็นความจำเป็นต้องอาศัยสื่อโทรทัศน์ในระดับ นโยบาย สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยช่อง 11 ในฐานะสถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติจึงเกิดขึ้น จากเดิมที่มีอยู่แล้ว 4 สถานี

จากตัวอย่างแสดงให้เห็นว่า ในสถานการณ์ของความขัดแย้ง สื่อมวลชนทำหน้าที่พยายามชี้นำ โน้มน้าวความคิดเห็นและระดมพลังของประชาชน ให้สนับสนุนกลุ่มอิทธิพลที่ใช้สื่อ นั้นเป็นเครื่องมือได้ เพราะสื่อมวลชนโดยเฉพาะโทรทัศน์สามารถกำหนดอารมณ์การแสดงออกของประชาชนให้สนับสนุนนโยบายสาธารณะ หรือประเด็นที่สื่อเลือกมาเสนอได้ไม่น้อย อย่างไรก็ตาม ในช่วงสภาวะเหตุการณ์ปกติ โดยเฉพาะในปัจจุบันที่ประชาชนมีความคิดความอ่านเป็นของตนเองมากขึ้นทั้งจากการศึกษาทางตรงและทางอ้อม วิทยาการสื่อสาร และเทคโนโลยีสมัยใหม่ที่ก้าวหน้า ทำให้สามารถรับฟังข่าวสารข้อมูลได้หลายทิศทาง และรวดเร็วทันเหตุการณ์ การจะยึดเย็ดเนื้อหารายการที่พยายามโน้มน้าวความคิดเห็นอย่างโจ่งแจ้งหรือมีเนื้อหาทางการเมืองอย่างเด่นชัดเพื่อให้ประชาชนเชื่อถือ คล้อยตาม และสนับสนุนรัฐบาล หรือยินยอมคล้อยตามเพื่อรักษาสถานะและฐานอำนาจของกลุ่มตนไว้นั้นทำได้ยากและไม่ค่อยได้ผลนัก การสร้างความชอบธรรมหรือการทำให้อำนาจหรืออิทธิพล เป็นสิ่งที่ถูกต้องจึงปรับเปลี่ยนวิธีการไปตามยุคสมัยที่พัฒนาก้าวหน้าขึ้น การจะใช้อำนาจ บู่เชียว หรือบังคับให้ประชาชนเชื่ออย่างตรงไปตรงมา หรือใช้กำลังบังคับนั้นกลายเป็นสิ่งที่ไม่ได้รับการยอมรับจากสาธารณชน ไม่อาจได้มาซึ่งอำนาจปกครองภายใต้ระบอบประชาธิปไตย ที่นายกรัฐมนตรีมาจากการเลือกตั้งเป็นครั้งแรกในประวัติศาสตร์การเมืองการปกครองไทย ดังนั้นการจะได้รับความสนับสนุนจากประชาชนจึงต้องใช้ "ผลงาน" เป็น

การสร้าง "ศรัทธา" ต่อรัฐบาล การใช้สื่อโทรทัศน์เพื่อการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง โดยตรงจึงนับว่ามีน้อยมากเมื่อเทียบกับวิทยุ และวิธีการก็เปลี่ยนแปลงดูลมกลืนกับยุคสมัยมากขึ้น เช่น การสอดแทรกอุดมการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อสถานการณ์ของผู้ปกครองในรายการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นข่าว สารคดี หรือรายการบันเทิงต่าง ๆ อย่างไรก็ตามในช่วงที่โทรทัศน์กลายเป็นเรื่องของธุรกิจการค้าและโฆษณาไปเกือบหมดแล้วนั้น ยังมีรายการอีกรายการหนึ่งที่มีการดำเนินงานและจัดรายการที่แตกต่างไปจากรายการอื่น ๆ อย่างเห็นได้ชัด กล่าวคือเป็นรายการที่เป็นของราชการเพียงรายการเดียวที่ดำเนินการต่อเนื่องมาเป็นเวลา 9 ปีเต็ม โดยไม่มีเรื่องของการแข่งขันทางการค้าและโฆษณาเข้ามามีอิทธิพลหรือเกี่ยวข้อง แม้ว่าจะออกอากาศในช่วงเวลาที่คนนิยมชมโทรทัศน์สูงสุด จนทำให้อัตราค่าโฆษณาทั้งช่วงรายการอื่น ๆ ในช่วงเวลาอันมากก็ตาม ซึ่งรายการที่ว่านี้ก็คือรายการที่มีชื่อว่า "รายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง" นั่นเอง

รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองเป็นรายการอภิปรายแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของบ้านเมือง โดยเชิญผู้มีชื่อเสียงและรับผิดชอบต่อประเด็นนั้น ๆ มาชี้แจงแสดงเหตุผล ซึ่งเท่าที่ผ่านมาในช่วงแรกของรายการ (2524-2531) ซึ่งผลิตโดยกองทัพบกทุกชั้นตอนนั้นพบว่ายังไม่ประสบผลสำเร็จในแง่ผู้ชมมากนัก เนื่องจากรูปแบบและเนื้อหาของรายการที่น่าเบื่อและเป็นทวิภาคีวิจารณ์จากสื่อมวลชน ในยุคนั้นว่าเป็นรายการที่กองทัพบก ซึ่งเป็นผู้จัดใช้เป็นเครื่องมือเสนอความคิดเห็นเฉพาะแต่ที่ตรงกับตนคิดและต้องการเท่านั้น ซึ่งในช่วงปกติอาจจะเห็นไม่เด่นชัดนักเนื่องจากเปิดโอกาสให้ผู้มีอำนาจฝ่ายรัฐบาลเข้ามามีบทบาทในรายการเป็นส่วนใหญ่ แต่เมื่อเกิดวิกฤตการณ์ หรือขัดแย้งทางความคิดระหว่างรัฐบาลกับกองทัพแล้วก็จะเห็นชัดเจนขึ้น เช่น รายการในวันที่ 16 มกราคม 2526 ที่ออกอากาศทุกสถานี ซึ่งพลตรีพิจิตร กุลละวณิชย์ ผบ.กองพลที่ 1 รักษาพระองค์ในขณะนั้น และเป็นหนึ่งในผู้ร่วมรายการ 2 คนถูกวิพากษ์วิจารณ์มากกว่า เหมือนกับเป็นการข่มขู่จากทหารให้แก่ใช้รัฐธรรมนูญ เนื่องจากในช่วงนั้นได้เริ่มมีการผลักดันจากทหารบางกลุ่ม ให้มีการแก้ไขรัฐธรรมนูญเพื่อจะคงไว้ซึ่งอำนาจของวุฒิสมาชิกและข้าราชการประจำใหม่ตำแหน่งและอำนาจทางการเมืองต่อไป ซึ่งความคิดนี้ตรงกันข้ามกับความคิดของนักการเมือง นักวิชาการ นิสิตนักศึกษา และประชาชน (ระวีวรรณ ประกอบผล 2526 : 8) จากเหตุการณ์นี้แสดงให้เห็นว่ารัฐบาลไม่สามารถควบคุมการใช้โทรทัศน์ของกลุ่มผู้มีอำนาจในกองทัพบกซึ่งเป็นเจ้าของสื่อประเภทนี้ได้ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในปัจจุบันรายการนี้ได้มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบรายการใหม่สีสันและเป็นทางการน้อยลง มีการดึงเอาบุคคลที่มีชื่อเสียงจากสาขาอาชีพต่าง ๆ ทั้งนักวิชาการ นักสื่อสารมวลชน นักธุรกิจเข้าร่วมเป็นคณะกรรมการจัดรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง โดย

ใช้สโลแกนของรายการในลักษณะนำเสนอตัวเองว่า ...พลิกรูปแบบใหม่ ใกล้ชิดปัญหา
 เผชิญหน้าอย่างท้าทาย เป็นการแนะนำรายการแสดงให้เห็นว่าเป็นรายการที่มีเนื้อหาที่เจาะ
 ลึกและทันสมัย เข้ากับสภาพแวดล้อมมากขึ้นด้วยการเปิดโอกาสให้มีการซักถามข้อข้องใจได้ทั้ง
 ตัววิทยากรและผู้เข้าฟัง รวมทั้งการนำเสนอเรื่องสนทนาที่ทันสมัย และเป็นที่น่าสนใจในขณะนั้น
 ซึ่งเป็นที่น่าสังเกตว่ารายการในรูปแบบใหม่นี้เลี้ยง และไม่นำเสนอเรื่องราวที่เกี่ยวกับกองทัพ
 หรือสถาบันทหารโดยตรง ไม่ว่าจะเป็นเหตุการณ์ปกติ หรือเกิดความขัดแย้งทางการเมืองก็ตาม

แม้กระนั้นก็ตาม ถึงแม้ว่ารูปแบบรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองจะเปลี่ยนแปลงไป
 ในทิศทางที่ตอบสนองต่อระบอบประชาธิปไตย ซึ่งเป็นวัตถุประสงค์หนึ่งของรายการก็ตาม แต่
 เนื่องจากรายการนี้ดำเนินการโดยกลุ่มนายทหารเป็นหลัก และมีพลเรือนเป็นกรรมการเข้า
 ร่วมด้วย ดังนั้นเมื่อรายการนี้เป็นของกองทัพบก ซึ่งมีกลไกของรัฐ จึงเป็นเรื่องที่น่าสนใจว่า
 สื่อมวลชนสามารถนำเสนอสารอย่างอิสระและมีบทบาท ในกัารเป็นผู้ชี้แนะและตรวจสอบสภาพ
 แวดล้อมอย่างที่ควรจะเป็นหรือไม่ หรือว่ารายการนี้เป็นเครื่องมือของเจ้าของสื่อซึ่งก็คือ
 กองทัพและรัฐบาลที่จะใช้เพื่อสอดแทรกอุดมการณ์เพื่อรักษาไว้ซึ่งความชอบธรรมของกลุ่ม ดังนั้น
 การวิจัย เรื่องการวิเคราะห์บทบาทและหน้าที่ของรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง ซึ่งเน้นการ
 วิเคราะห์เนื้อหาคงจะตอบคำถามนี้ได้

ปัญหานำวิจัย

1. รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองมีบทบาทและหน้าที่อย่างไร
2. รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองเป็นรายการที่มีขึ้นเพื่ออธิบายให้เห็นว่าสิ่งที่รัฐ
 กระทำลงไปแล้วมีความถูกต้องและเหมาะสมหรือไม่อย่างไร
3. ชนชั้นนำ (Elite) กลุ่มต่าง ๆ ที่มีบทบาทและอำนาจทางการเมืองอันได้แก่
 คณะรัฐมนตรี พรรคการเมือง และทหารใช้รายการนี้เป็นเครื่องมือในการแสวงหาผลประโยชน์
 อย่างไร

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อให้เข้าใจถึงบทบาทและหน้าที่ของรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง
2. เพื่อวิเคราะห์ให้เห็นว่ารายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองถูกผลิตขึ้นมาเพื่ออธิบาย
 การกระทำของรัฐ
3. เพื่อให้ทราบถึงแนวทางที่ชนชั้นนำอันประกอบด้วยรัฐบาล พรรคการเมือง และ
 ทหาร ซึ่งเป็นกลุ่มบุคคลที่ผูกขาด ในกิจการทางการเมืองใช้รายการนี้เป็นเครื่องมือ ในการ

แสวงหาผลประโยชน์

ขอบเขตของการวิจัย

รายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง ตั้งแต่เริ่มออกอากาศครั้งแรก ในวันอาทิตย์ที่ 2 สิงหาคม 2534 จนถึงปัจจุบันอาจจะแบ่งได้เป็น 2 ยุค คือ ยุคแรกอยู่ภายใต้การอำนวยการของ พลเอกวันชัย เรืองตระกูล และยุคปัจจุบันซึ่งถือเป็นช่วงปรับปรุงใหม่ภายใต้ประธานคนใหม่คือ พลเอกอรุณ ปรีวัติธรรม รวมระยะเวลาดำเนินงานทั้งสิ้น 9 ปีเต็ม

ในการศึกษารุ่นนี้จะจำกัดขอบเขตเพียงแต่รายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง ในยุคปรับปรุงใหม่ซึ่งเริ่มออกอากาศครั้งแรกเมื่อวันที่ 10 ธันวาคม 2532 เป็นต้นมา แต่เนื่องจากเทปโทรทัศน์รายการนี้บางส่วนได้ขาดหายไป ไม่สามารถติดตาม หรือค้นหาทำการศึกษาในครั้งนี้ได้ ดังนั้น การศึกษาภายใต้หัวข้อเรื่องนี้จะเริ่มต้นตั้งแต่เทปรายการประจำวันอาทิตย์ที่ 17 ธันวาคม 2532 ไปจนถึงรายการของวันอาทิตย์ที่ 18 พฤศจิกายน 2533 ซึ่งสามารถรวบรวมและนำมาวิเคราะห์ในครั้งนี้ได้ทั้งหมดจำนวน 34 รายการ (จากเทปโทรทัศน์ทั้งหมด 45 รายการ)

ข้อตกลงเบื้องต้น

การวิเคราะห์เนื้อหาและกระบวนการสื่อสารของรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองจะศึกษาตัวผู้ส่งสาร และเน้นตัวสารเป็นหลัก

ข้อสันนิษฐาน

รายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองมีบทบาท ในลักษณะที่เป็นเครื่องมือของกลุ่มชนชั้นนำของระบบการเมืองไทยไม่ว่าจะเป็นรัฐบาล พรรคการเมือง หรือทหารในการโน้มน้าวและชักจูงใจ เพื่อให้ได้มาซึ่งผลประโยชน์ของกลุ่ม

นิยามศัพท์

รายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง หมายถึง รายการประเภทอภิปรายแสดงความคิดเห็นที่ออกอากาศทุกวันอาทิตย์หลังข่าวภาค 20.00 น. ทางสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 5 และสถานีวิทยุโทรทัศน์กองทัพบกช่อง 7

ชนชั้นนำ หมายถึง บุคคล หรือกลุ่มบุคคลที่มีทรัพยากร เช่น กาลัง เงิน อำนาจ อิทธิพล หรือบารมี และมีองค์รกรองรับการใช้ทรัพยากรเหล่านั้น โดยมีความสามารถที่จะใช้ทรัพยากรนั้น เพื่อรักษาไว้ หรือเปลี่ยนแปลงการตัดสินใจของรัฐตลอดจนโครงสร้างทางการเมือง ให้เป็นไปในทิศทางที่ตน หรือกลุ่มตนต้องการ โดยในการศึกษารั้งนี้จะหมายถึงกลุ่มรัฐบาล ทหารและพรรคการเมือง ซึ่งเป็นกลุ่มผลประโยชน์ที่มีบทบาทและอำนาจ ในระบอบการเมืองการปกครองไทย และสามารถใช้อำนาจต่าง ๆ ในการจัดสรรผลประโยชน์โดยมีองค์กรสื่อสารมวลชน ซึ่งกลุ่มบุคคลเหล่านี้มีกรรมสิทธิ์และครอบครองอยู่เป็นเครื่องมือประเภทหนึ่งที่ถูกใช้ไปในลักษณะที่ตอบสนองต่อผลประโยชน์ของกลุ่มผู้เป็นเจ้าของ

การโน้มน้าวและชักจูงใจ หมายถึง กระบวนการสื่อสารอย่างหนึ่งที่ผู้สื่อสารกระทำโดยใช้วิธีการโต้แย้งแสดงเหตุผลในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อให้ไปมีอิทธิพลและส่งผลกระทบต่อทัศนคติ หรือพฤติกรรมให้เปลี่ยนแปลง หรือเป็นไปในลักษณะที่ผู้สื่อสารพึงปรารถนา

ผลประโยชน์ (Interest) หมายถึง สิ่งใดก็ตามที่เป็นประโยชน์ ให้ผลตอบแทนที่เป็นที่ต้องการและเป็นที่น่าสนใจแก่บุคคล หรือกลุ่มซึ่งอาจจะเรียกได้ว่าเป็นเป้าหมายของพฤติกรรมที่เกิดขึ้น และเป็นแรงจูงใจที่จะผลักดันให้บุคคลประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ โดยผลประโยชน์หรือผลตอบแทนจากรายการสนทนาปัญหาบ้านเมืองนี้จะหมายถึงความถึง ผลในทางวัตถุในทางเศรษฐกิจทางการเมือง และนามธรรม เช่น เกียรติยศ ชื่อเสียง การยอมรับ สถานภาพ บทบาท และอำนาจ

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการศึกษา

1. การวิจัยนี้คาดว่าจะสามารถชี้ให้เห็นถึงบทบาทและหน้าที่ของสื่อ โทรทัศน์ที่ผ่านทางรายการสนทนาปัญหาบ้านเมือง
2. การวิจัยนี้คาดว่าจะจะเป็นประโยชน์ต่อไปในการศึกษาและตีความหมาย "สาร" ซึ่งมีทั้งภาพและเสียงดัง เช่นสื่อ โทรทัศน์ซึ่งประกอบไปด้วยสัญลักษณ์ที่สื่อความหมายแตกต่างกันไป

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย